

דוד אהרן סופר

מו"ל לוח "עתיים לבינה"

נשלח לפרסום בקובץ המעיין תש"פ

## ביאור שיטת הגאון רבי שמואל סלנט זצ"ל בזמן השקיעה בירושלים

א. כתב בספר נברשת (חלק ב דף מד עמוד ב):

תינוק הנולד בערב שבת בין השמשות. שאלתי (ט"ו טבת תרנ"ה) להרב הגאון המפורסם עלי תבל מוהרש"ס, המורה הוראה לאשכנזים בירושלים עיר הקודש ת"ו לעת עתה שנת תרנ"ה יותר מחמישים שנה, איך מורה הרב להלכה למעשה, אם אירע שתינוק נולד בערב שבת עם שקיעת החמה.

והשיב הרב וזה לשונו:

אם התינוק נולד קודם זייג"ר י"ב שאנו מחשבין פה עיר הקודש, שהוא עוד קודם שקיעת החמה, פשיטא שהוא נימול בערב שבת.

ואם נולד אחר כן, ועד עשרה דקים אחר זייג"ר י"ב, הוא נימול ביום ראשון, כי נחשב לנולד בין השמשות ומפני ספק נימול לתשעה.

ואם הוא נולד בבירור אחר עשרה דקים אחר זייג"ר י"ב, הוא נימול ביום שבת קודש, אבל בשני תנאים: א' שהמילדת דשם תהיה בקיאה ויודעת בבירור שלא יצא ראשו של תינוק מרחם אמו קודם עשרה דקים אחר זייג"ר י"ב, כי אם היה יצא ראשו אז הוא נידון כנולד בין השמשות ונימול לתשעה. ב' צריכים גם לידיעת אלה ידיעה נכונה וברורה כל כמה דאפשר ע"י זייג"ר שהוא נכון ומכוון בהליכתו. עכ"ל.

גם שאלתי אותו אם שכיח הדבר הזה. והשיב הרב שאינו שכיח כל כך, כי בתוך כל ימי ישיבתו והוראתו פה עיר הקודש אירע לערך חמישה עשר פעמים.

והוסיף עוד לאמור וזה לשונו:

ובכן אם יזדמן כן אשה הבאה לישיב על המשבר סמוך לערב שבת, הן בערב שבת או ערב יום טוב, הן במוצאי שבת או יום טוב, צריכים בעל האשה עם בני ביתו או שכניו להכין את עצמם בטוב ובדקדוק להשגיח בפרט על שני התנאים הנ"ל. עכ"ל.

וכתב הרב נברשת:

ונראה שהרב פסק כן על פי דעת הגר"א ז"ל שאחר שקיעת החמה מיד מתחיל בין השמשות. רק לא הבנתי עוד הוראתו של עשרה דקים ולא יותר לשהיית בין השמשות (אבל באותו מעמד לא יכולתי עוד לשאול עבור זה, עד למחר ביום שבת קודש ט"ז טבת), ושאלתי שנית: למה הרב מחשב רק עשרה דקים לספק יום ספק לילה לעניין תינוק שנולד בין השמשות, הרי זה דלא כמאן.

והשיב הרב וזה לשונו:

לעולם כרבי יהודה לענין שבת שג' רבעי מיל הוא שהיית בין השמשות, ולא קשיא, כי אני מחשב אפילו שבעה עשר דקים כדי שיהיו הג' רבעי מיל עולים אפילו להחשבון של הגר"א ז"ל אשר לשיטתו שיעור מיל הוא כ"ב דקים וחצי, אבל אני מתחיל לחשוב שבעה דקים שהם קודם כלות שעה י"ב מחמת שאז נעלמה מעינינו החמה לגמרי ממעל לכל בתי העיר הגבוהים. ואותן זי"ן דקים אני מצרף אותם אל העשרה דקים שהם אחר שעה י"ב. עכ"ל.

כאן וחזר והקשה הרב בעל נברשת על הרב כמה וכמה שאלות שמבוססות על הנחות שונות שלו, אכתוב אותן בקצרה בהמשך, וסיים ש"שתק הרב והלך לו בפנים צהובות". הכוונה שלא ענה, ולא נראה שהתרשם משאלות אלו.

ממשיך הרב בנברשת:

בחצי חודש שבט תרס"ב ציוה עלי הרב הגאון מוהר"ר אליה דוד שליט"א אב בית דין דכאן (הוא הגאון האדרת זצ"ל) לילך אל הרב הגאון מוהרש"ס שליט"א לשאול את פיו אם הוא מסכים לדבריי הנ"ל שהשבתי לו מאז או לא. וקריתי כל שקלא וטריא הנ"ל לפני הרב מוהרש"ס ביום ראשון כ"ה שבט. ואחר כלות הוויכוח נתן הוא לי רשות להוסיף על העשרה דקים הנ"ל שהם אחר זייג"ר י"ב עוד שנים עשר דקים, סך הכל עשרים ושנים דקים לאחר זייג"ר י"ב יהיה, כדי לצאת מספק, לפי שדרך המילדת לשתוק מלומר מזל טוב עד אחר שראתה על האובניים אם בן הוא או בת, וזה נמשך זמן מה וכבר יצא ראשו ורובו של הוולד ונחשב כילוד בין השמשות, על כן צריכים להוסיף אחר השיעור הנ"ל.

עד כאן לשון הרב מוהרש"ס שציווה עלי בשמחה להשיב כן דבריו וסברתו להרב אב"ד מוהר"ר אליה דוד הנ"ל, אשר שלחני אליו.

מלשונו נראה שהיה וויכוח ביניהם, וכדי לצאת מספק נתן לו הרש"ס רשות להוסיף י"ב דקות לזמן ביה"ש, ור"ל דמהלך סיום הלידה עד שהמילדת מבשרת על הלידה לוקח כמה דקות, ואפשר שכבר נולד בבין השמשות ויש למולו רק ביום ראשון.

עד כאן הדברים.

ועתה אבוא לבאר מאשר נלע"ד את דעתו של הגאון רבי שמואל סלנט, ונראה בס"ד שעמקו דבריו מדברי השואל, והם קרובים מאוד למה שעושים וסוברים כיום עורכי הלוחות המדויקים בס"ד.

ב. הנה הנושא המרכזי שיש לברר הוא זמני השקיעה ובין השמשות שאליהם מכוון מהרש"ס על פי השעון שלנו, שהוא השעון האירופאי המצוי כיום.

וננקוט לדוגמא, יום בינוני של ימי ניסן ותשרי של זמנינו בירושלים, שבו היום מהנץ המישורי לשקיעה המישורית 12 שעות של 60 דקות, והשקיעה המישורית בשעה 6:00 בערב.

ונקדים ב' הקדמות

(הקדמה א) כידוע היום נוהגים להלכה להוסיף את זמן השקיעה מההר, דהיינו עוד 5 דקות לערך תוספת על הזמן הנ"ל (שש בערב ביום בינוני), עד שמסתלקת החמה גם לעיני העומד במקומות גבוהים של העיר וצופה לאופק המערבי לים התיכון, כי גובה הצופה נותן לו אפשרות לראות לעומק האופק, ואם הייתה העיר ואופקה באותו גובה הייתה השקיעה כשקיעת המישור בשעה 6:00, ועכשיו שירושלים גבוהה כ-800 מטר מעל פני הים, וחשבון השקיעה הוא לכיוון הים, מתאחרת השקיעה בכחמש דקות אחר השקיעה המישורית ל-6:05.

ואמנם ירושלים באופן כללי מוסתרת בצד מערב, הן מההרים שלה בעצמה (דהיינו ששכונה מערבית של העיר מסתירה את השקיעה לשכונה שנמצאת מזרחית ממנה), והן מהרי הקסטל וטלז סטון שנמצאים בצידה המערבי בגובה דומה לירושלים ומסתירים את האופק המערבי, אמנם כיון שהם הרים קרובים, ובחלק מימות השנה ניתן לראות ממרכז ירושלים את השקיעה לאופק הים, ובפרט משכונת בית וגן ועין כרם ניתן לראות בלמעלה מחצי שנה את השקיעה בים עצמו, כי גבוהים הם כ-800 מטר מעל פני הים ואין להם הסתרים במערב, והרי מבירור הסוגיא דטבריה וציפורי עולה שמעיקר הדין יש לנכות ולהוריד את ההרים הקרובים המסתירים בצד מערב, לכן נקבע על פי גאוני ירושלים על ידי עורכי הלוחות, הרב נתנאל תפילינסקי והעתיק ממנו הרב יחיאל מיכל טוקוצ'ינסקי ודייק אותו הרב משה שפירא, שזמן השקיעה הוא השקיעה מההר בניכוי הרי המערב, מה שנקרא השקיעה האסטרונומית. וכן נהוג כיום לחשב בכל הלוחות בירושלים. וא"כ ביום הבינוני הנ"ל תהיה השקיעה מההר בשעה 6:05, למרות שבעיניים ניתן לראות את השמש בחלק מירושלים רק עד כמה דקות לפני הזמן הנ"ל, ואפילו אם נסתכל על הרים גבוהים וגם עם נעמוד בראש הרים גבוהים, שהרי הרי המערב מסתירים את השקיעה.

ג. וכשנבוא לדייק, למעשה תשתנה השקיעה לפי מיקום הצופה בשכונות ירושלים, וגם האפשרות שלו לראות את השקיעה באופק תהיה תלויה בתקופות השנה, ולדוגמה בתקופת ניסן ותשרי השקיעה הכללית של ירושלים מההר היא כאמור 6:05, אבל כך אפשר לראות בעין רק בבית וגן עין כרם גילה ואורה, אמנם בשכונות הצפון ומרכז העיר תוקדם השקיעה הנראית כ-3 דקות לפני השקיעה מההר ותהיה רק 2 דקות אחר שקיעת המישור, דהיינו ב-6:02, ובסנהדריה רמות ורמת שלמה תוקדם ב-6 עד 7 דקות, ותקדים דקה או שתיים את שקיעת המישור, דהיינו שהשקיעה שם תהיה לפי חשבוננו בשעה 5:58, ובעיר העתיקה תקדים השקיעה הנראית עד 11 דקות בימי השיוויון ובקיץ את השקיעה מההר, וזה יוצא 6 דקות לפני שקיעת המישור, דהיינו בשעה 5:54, ואמנם בחורף ההקדמה היא רק 6 דקות משקיעת ההר דהיינו 5:59, ועם כל זה נשאר שמעיקר הדין שקיעה מההר היא ב-6:05 וכנ"ל.

ד. (הקדמה ב) ואמנם הגם שהשקיעה מההר לעניין הלכה היא ב-6:05 כנ"ל, זהו מחמת שכל עוד שרואים את השמש עוד לא הסתיים היום, אבל את צאת הכוכבים יש לחשב מהשקיעה המישורית, שהרי באמת כיפת הרקיע משחירה ומחשכת ללא התחשבות בגובה העיר, מפני שגובה העיר רק משפיע שניתן לראות את השמש בעומק האופק עוד כמה דקות, ודומה הדבר לעומד על סולם גבוה מאוד ורואה את עומק האופק, שלא בגלל זה כיפת השמים שמעליו תוחשך מאוחר יותר. וכל המחשב צאת הכוכבים לפי מעלות, דהיינו שצאת הכוכבים מוגדר כאשר השמש כך וכך מעלות תחת האופק, אין אצלו נפ"מ בין עיר השוכנת במישור (שהשקיעה שלה היתה ב-6:00) לבין עיר השוכנת בגובה הנ"ל (שהשקיעה שלה היתה ב-6:05), וכששניהם במערב באותו קו אורך צאת הכוכבים של שתי ערים אלו יהיה ב-6:13.5 דקות להגאונים, כאשר משך זמן בין השמשות בפועל יהיה לעומד בעיר שבמישור 13.5 דקות, ולעומד בגובה הוא יהיה רק 8.5 דקות, כפי שנקטו הרבנים עורכי הלוחות בזמנינו.

ה. וכבר כתב כן הגרימ"ט בספרו בין השמשות עמ' ט"ו, והרי"מ שלזינגר (בקונטרס איזהו בין השמשות עמ' יב), ובספר זמני ההלכה למעשה (בהקדמת ח"א ועוד), וכן דעת הגרא"י זילבר בספריו ברור הלכה, דבירושלים צאה"כ הוא אחר ג' רבעי מיל מהשקיעה המישורית, דהשמש שעדיין אנו רואים אחר השקיעה המישורית באופק המערב אינה מוסיפה אור לכיפת השמים שמעליו, אלא שעדיין יש אור כל עוד שלא שקעה השמש בפועל מול עינינו, אמנם ברגע שמסתלקת החמה מיד מחשיך [ומשתווה החושך במקומנו למצב החושך כאילו באמת שקעה החמה בזמן השקיעה במישור, וכן נראה הדבר גם במציאות], וא"כ זמן צאה"כ מוקדם בכ-5 דקות משיעורו, כגון 13.5 דקות אינם אלא 8.5 דקות אחר השקיעה מההר שאנו נוהגים כמותה,

וכן 18 דקות אינם אלא 13 דקות אחר השקיעה, וכן צאה"כ לחומרא אינו 36 דקות אלא 31 דקות אחר השקיעה מההר, וכן צאה"כ דר"ת אינו 72 דקות אלא 67 דקות אחר השקיעה מההר שהם 72 דקות אחר השקיעה המישורית.

גם נקטו הרבנים הנ"ל ורוב עורכי הלוחות שמחשבים את שעות היום לענין י"ב שעות זמניות מהנץ המישורי לשקיעה המישורית, שכך יוצא זמן חצות באמצע היום בדיוק. ואכמ"ל.

ו. לסיכום יש לנו שלוש שקיעות בירושלים: א. "שקיעת ההר" שנקראת גם השקיעה האסטרונומית, והיא השקיעה המאחרת ביותר מגובה ירושלים בניכוי כל האופק המערבי בשעה 6:05. ב. "שקיעת המישור" – והיא השקיעה בהשוואת גובה העיר לגובה האופק, ובמקרה שלנו בניכוי גובה העיר והשוואתו לאופק הים, בשעה 6:00, והשימוש בשקיעה זו הוא לענין שעות היום, ותחילת הזמן לחישוב זמני המעלות, ולחשב ממנו את בין השמשות וצאת הכוכבים. ג. "שקיעה הנראית" – הזמן שבו החמה מסתלקת לעינינו ממש, והיא משתנה בין שכונות ירושלים, מ-5:54 לערך עד 6:02 ברוב העיר, ובשכונות מסוימות היא מקבילה לשקיעה מההר. וכיום אין לשקיעה זו משמעות הלכתית, רק שיש שיטות שבעקבות חששות וספיקות מקדימים להיזהר לפרוש ממלאכה בע"ש וכד' משקיעה זו.

ז. עכשיו נבוא לבאר דברי הרש"ס לאור כל ההקדמות הנ"ל. והנה אין אנו יודעים מה הוא סבר לגבי כל פרטי ההקדמות הנ"ל, ומאוד קשה להחליט על השוואת השעונים הנ"ל ללא ידיעה מוחלטת מה ואיך עשו אז, אבל נבאר דבריו לפי הבנתנו לאור כל הנ"ל<sup>1</sup>.

ח. והנה רבינו הבן איש חי (ש"ר פרשת ויקהל אות ט') כותב שבבגדד המג'רב קורא 7 דקות אחר השקיעה והוא באמצע בין השמשות, וסוף בין השמשות 7 דקות אחר המג'רב (ומביא את מנהג ירושלים וחברון דקורא 10 דקות אחרי השקיעה, ולכן 3 דקות אחר המג'רב מסתיים בין השמשות של הגאונים לפי 13.5 דקות). מדבריו נלמד דדבר זה רווח ומקובל היה אצלם דהמג'רב קורא בתוך בין השמשות, כמו שכתבו הרבה מחכמי הספרדים. גם רבינו הרש"ס סובר כך (אלא שהוא מחשב כהגר"א לפי בין השמשות של 22.5 דקות, שג' רבעי מיל ממנו הם כ-17 דקות), ולכן אמר לבעל הנברשת שאחר עשר דקות מקריאת המג'רב (שקורא בתוך בין השמשות 7 דקות) הוי צאת הכוכבים. אלא שלא כמו הבא"ח שסובר שהשקיעה היא 7 דקות לפני המג'רב לכל דבר וענין, הרש"ס סבר שלענין ברית מילה

<sup>1</sup> ובנידון זה הארכתי כבר לפני שנים רבות, וראה בנספח.

השקיעה האמיתית היא בזמן המג'רב, ועד אז הוי יום גמור לענין תינוק הנולד בכניסת שבת, ועם כל זה לענין בין השמשות סובר הוא שמתחיל 7 דקות לפני המג'רב. ולקמן נבאר הדברים.

ומלבד הראיה משיטת הבא"ח, נראה עוד שעדיף לצאת מנקודת הנחה שצאת הכוכבים של הרש"ס (שהוא להגר"א 17 דקות אחר השקיעה) מאוחר יותר, כאשר השמים חשוכים, ולא מוקדם יותר, בדומה לזמן שאנו מחשבים בלוחות כיום [שהרי אם צאת הכוכבים מוקדם יותר ולא היו נראים כוכבים בזמן שהוא נקבע, נקל היה להם מחמת הקושי הזה לאחר את זמן השקיעה אחר המג'רב וממילא לאחר את צאת הכוכבים כדי לדייק ולאחר אותו לפי זמן צאת הכוכבים בפועל, ולא להיכנס לקושי הידוע שבזמן צאה"כ של הגאונים עדיין לא נראים כוכבים], מה שאומר שנראה שצאת הכוכבים שלו היה ב-6:17 ולא לפני כן. וזה גם כנהוג בזמנינו בדעת הגאונים למחשבים מיל 22.5 דקות כהגר"א.

ולפי זה תחילת בין השמשות שלו היא בשעה 6:00, שזהו גם זמן השקיעה המישורית שלנו, וזה הזמן של תחילת בין השמשות שכתב עליו ש"אז נעלמה מעינינו החמה לגמרי ממעל לכל בתי העיר הגבוהים" כלשונו, וזה מתאים לזמנינו. ואמנם זמן השקיעה לדינא לרוב ענייני ההלכה<sup>2</sup> לפי הרש"ס היה ב-6:07, והיא מה שנקרא אצלינו השקיעה מההר (רק שאצלינו היא ב-6:05).

ועתה נשווה את השעונים. המג'רב קרא בשעה 12:00 לפי שעון א"י, וזה לדעתו 7 דקות אחר העלמות החמה מעינינו לגמרי כמקובל בזמנם, והיא שעה 6:07 לפי השעון שלנו. וזוהי השקיעה לדינא לענין ברית בנוולד בכניסת שבת.

עשר דקות אחרי המג'רב, דהיינו בשעה 12:10, שהיא שעה 6:17 שלנו, הוא צאת הכוכבים, והנולד אחר זמן זה נימול בשבת (וע"פ דרך זו, הסוברים דבין השמשות הוא 13.5 דקות אחר השקיעה, לדעתם כבר ב-6:13.5 הוא צאת הכוכבים, שהוא 7 דקות אחר המג'רב, דהמג'רב קרא באמצע בין השמשות וכהבא"ח).

ושבע דקות לפני המג'רב, דהיינו בשעה 11:53, שזה בשעה 6:00 שלנו, נעלמת מעינינו החמה לגמרי ממעל לכל בתי העיר הגבוהים, ומתחיל בין השמשות, וזה זמן השקיעה המישורית, וכאמור גם אנו מתחילים חשבון בין השמשות מזמן זה<sup>3</sup>.

---

<sup>2</sup> ויש לדון מה סבר לענין כניסת שבת, וראה בהערה בסוף המאמר דיוקי לשונותיו לענין לכתחילה ובדיעבד במילי דרבנן.

<sup>3</sup> בעל הנברשת מעיר בהמשך שאפשר לראות את השמש מכה בהר הזיתים עד 4 דקות לפני המג'רב, דהיינו עד 6:03, וזה מסתבר, שאמנם אי אפשר לראות את גוף השמש כבר כמה דקות לפני זה כאשר יש הסתרים במערב, אמנם את החזר אור השמש החזק על הרים גבוהים במזרח ניתן לראות כיון שהם לא מושפעים מהסתרי המערב, ועד כמה דקות בודדות לפני השקיעה היא מכה בעוז על האופק המזרחי הגבוה.

ויתאימו הדברים למה שכתבנו לעיל שהשקיעה בעיר העתיקה בחודשי החורף היא 6 דקות לפני השקיעה מההר, דכאמור בעיר העתיקה השקיעה הנראית היא בין 6 דקות בחורף ל-11 דקות בקיץ לפני השקיעה מההר, ואם השקיעה מההר ב-6:05 יוצא שהשקיעה הנראית בחורף היא ב-5:59 ובימות השיוון ובקיץ היא ב-5:54. הרב אינו מתייחס בתשובתו לשינוי שבין עונות השנה, אלא כותב בסתם שהחמה נעלמת מעינינו לגמרי 7 דקות לפני כלות שעה י"ב, שאמרנו שכנראה שעה י"ב היתה מסתיימת ב-6:07, ויהיה הזמן הזה ב-6:00, בזמן השקיעה המישורית כיום.

ולפי זה קיימים שני שינויים בין מה שידע ואמר הרש"ס לבין הידוע כיום, האחד, שהוא החשיב את השקיעה בהר בשעה 6:07, ואנו יודעים שהיא קורית רק 5 דקות (ולא 7) אחר שקיעת המישור, בשעה 6:05, ויוצא שהיקל לאחר השקיעה מההר 2 דקות אחר זמנה האמיתי [ויש לדון אם ידעו אז לדקדק כל כך בדק' בודדים כאלו]. והשני, שהוא נקט שתמיד השקיעה הנראית היא 7 דקות לפני השקיעה מההר, ואנחנו יודעים שזה נכון בחורף אולם בקיץ ההסתרים גבוהים יותר והשקיעה הנראית מקדימה ב-11 דקות, ועכ"פ אין בזה נפ"מ למעשה<sup>4</sup>.

ט. ועתה נביא את קושיותיו של הרב נברשת בקצרה, ונסביר את דעת הרש"ס שלא ענה עליהן.

א) הרב נברשת מקשה איך אפשר להתחיל מ-6:00 את בין השמשות, והרי עדיין הוא יום גמור עד 6:07 דקות, כמו שאמר הרש"ס בהדיא.

ב) ועוד שהרי ב-6:00 אינה שקיעה גמורה אלא רק הזמן שהחמה נסתרת מחמת ההרים הגבוהים במערב העיר הקרובים לעיר, אבל השקיעה באופק הים המערבי מההר היא ב-6:07, א"כ רק מזמן זה יש להתחיל את בין השמשות, ולסיימו ב-6:24. [ובלשונו: ועוד בשביל שהשקיעה הלזו אשר אנו רואים ממעל לבתי העיר הגבוהים [דהיינו 6:00] אינה מן החשבון של השקיעה כלל, כידוע ומפורסם זה שרק ההרים הגבוהים שבמערב העיר והם הקרובים

---

<sup>4</sup> בקובץ המעין גיליון 223 (תשרי תשע"ח) עמ' 5 כתב הרב שמחה גרשון בורר מאמר יפה על דברי רש"ס אלו, אלא שנשאר שם בקושיא על סתירת השקיעה במשנת רש"ס ולא יישב אותו מקושיות הנברשת, ולא ביאר שיטתו, שבזה טרחתו במאמרי כאן. הוא הגיב לי על דבריי אלה כך: באופן כללי מבדיקות שערכתי בספר דברי יוסף ובספר בין השמשות להגרימ"ט, עם חישוב לאחור בתוכנת חזון שמים, יחד עם השוואות מציאות מהרובע היהודי כיום, התברר שכאז כן היום קריאת המג'רב בהר הבית היא בערך כאשר השמש נמצאת 2 מעלות תחת האופק. מכיון שכידוע השקיעה ההלכתית היא כאשר השמש בערך 0.833 מעלות תחת האופק, ומכיון שבקירוב ממוצע לוקח לשמש כחמש דקות לרדת מעלה אחת. הרי שקריאת המג'רב הקרובה לשתי מעלות צריכה להיות כשש עד שבע דקות לאחר השקיעה המישורית ההלכתית. ברור שלמעשה לא יצאה שגגה מתחת ידי הרב שמואל סלנט, כי עשר דקות אחרי המג'רב זה כ-4 מעלות תחת האופק. וזה צאת כוכבים יפה לפי תצפיות רבות, וקרוב לצאת הכוכבים במעלות שהיה אמור להיות לפי שיטתו. עכ"ל.

אליה על כן הם מכסים את החמה מעינינו קודם הזמן השקיעה האמיתית מתחת האופק הרחוק שהוא הים המערבי השייך עוד אל העיר הקדושה ירושלים ת"ו וכו', ואז שוקעת הנקודה האחרונה של עיגול החמה לתוך הים, ואז הוא סוף שעה י"ב].

ג) עוד הקשה, שהרי רואים בעיניים לפני השקיעה את השמש המכה לצד מזרח על ראש הבנין הגבוה בהר הזיתים עד 4 דקות קודם שעה י"ב, דהיינו עד 6:03, וא"כ איך יאמר הרב דבין השמשות מתחיל 7 דקות לפני המג'רב שהוא בשעה 6:00, הרי יש עוד 3 דקות יום גמור.

ד) ולחיזוק שאלתו השניה הביא בתוך הדברים שהזמן מהנץ לחצות חייב להיות שווה לזמן שמחצות לשקיעה, וכיון שלענין הנץ אנחנו מסתכלים לעומק האופק המזרחי ומיד בצאת הנקודה הראשונה מעל הרי מואב הוי הנץ החמה, כך לענין שקיעה יש להסתכל לעומק האופק המערבי ולנכות את ההרים הקרובים ואז הוי השקיעה האמיתית בים ממש, ויש להתחיל ממנה את בין השמשות.

ה) עוד הקשה, שהרי הרש"ס עצמו מחשב את הנץ החמה בבוקר 5 דקות לפני שנראה מעל הרי מואב, וא"כ כדי שאורך החצי הראשון של היום יהיה שווה לחצי השני של היום יש לאחר את השקיעה בעוד 5 דקות, ולהתחיל את בין השמשות רק מ-5 דקות אחר המג'רב, דהיינו מ-6:12, וסופו יהיה ב-6:29.

י. והנה הרש"ס כאמור לא השיב על שאלותיו רק "שתק הרב והלך לו בפנים צהובות", וגם אחר שבע שנים ששלחו הגאון האדר"ת שוב למהרש"ס לשאול אם מסכים הוא לשאלות הנ"ל, יצא בעל הנברשת עם הסכמה מהרש"ס לאחר את זמן הספק בשבת. ואם מתחילה התיר הרש"ס למול בשבת את מי שנולד ב-6:17, עתה הסכים שיש למול ביום ראשון את מי שנולד עד עוד 12 דקות מהזמן הקודם, דהיינו עד 6:29. ואמנם לא בגלל שחזר בו רש"ס מחשבונו דלעיל, שצריך לאחר את בין השמשות ב-12 דקות ל-6:29, אלא הודה לו רק בגלל חשש אחר: "כדי לצאת מספק, לפי שדרך המילדת לשתוק מלומר מזל טוב עד אחר שראתה על האובניים אם בן הוא או בת, וזה נמשך זמן מה, וכבר יצא ראשו ורובו של הוולד ונחשב כילוד בין השמשות". דהיינו כיון דב-12 דקות אלו גם אם תגיד שנולד אפשר שהשתהתה עד שנגמרה הלידה, אבל באמת נולד בבין השמשות ואין למולו בשבת, לכן הסכים הרש"ס להרחיב את זמן הספק.

יא. ועתה נבוא בס"ד לדחות את כל טענותיו של הרב נברשת, ונראה שלא צדק בשום אחת מהן.

והנה שאלות א' וב' הם שאיך אפשר שהשקיעה תהיה באמצע בין השמשות, שהרי בין השמשות יש לו משך זמן של 17 דקות להגר"א, ואם הרש"ס סובר שאחר 10 דקות מהשקיעה מסתיים בין השמשות, על כרחנו שהוא מתחיל 7 דקות לפני השקיעה, וא"כ לא יתכן שעדיין יום גמור לעניין תינוק עד אמצע בין השמשות.

קושיות אלו נבעו מכך שהוא לא הבין את חידושו של הרש"ס, כי הרש"ס סבר כמו שנהוג היום, שמהשקיעה מההר עד בין השמשות יש 8.5 דקות בלבד, ואין משמעות הדבר לקצר את משך בין השמשות המוזכר בתלמוד שהוא ג' רבעי מיל, אלא כמ"ש, שעמידתנו במקום גבוה 800 מטר מעל פני הים גורמת לנו שנוכל לראות את החמה באופק עוד 5 דקות אחר השקיעה המישורית, כמו מי שעולה על סולם גבוה מאוד, וכיון שרואה את החמה הוי לגביו עדיין יום גמור, שהרי אי אפשר לומר למי שרואה את השמש שכבר הסתיים יומו ושקעה עליו חמה. אמנם מצד שני החשכת כיפת הרקיע לא תלויה ולא מושפעת מכך שהצופה עומד על הר ביחס לכלל כיפת השמים, והיא באמת נקבעת לפי המישור, ולכן מרגע השקיעה מההר מצטמצם אצל העומד בהר הזמן של בין השמשות ל-8.5 דקות בלבד, כי זמן צאת הכוכבים אינו תלוי בגובה כאמור. ולכן מקצר רש"ס את זמן בין השמשות לכ-10 דקות אחר השקיעה מההר. **זוה יסוד ידושינו במאמר זה לבאר שרש"ס גם סבר שבין השמשות מתחיל מהשקיעה המוקדמת.**

גם השאלה השלישית שלו מהארת החמה על הר הזיתים עד 6:03, וא"כ איך אפשר שב-6:00 שהוא יום גמור כבר יתחיל בין השמשות, נובעת מכך שלא הבין את דעת הרב שבין השמשות מתקצר לעומדים על ההר, וכאילו הוא מתחיל מהשקיעה המישורית וכנ"ל, ואין בזה נפ"מ עד מתי נראית השמש בפועל על הר הזיתים, באשר מוסכם היה אצלם שהשקיעה האמיתית הייתה בזמן המג'רב שהוא ב-6:07 דקות כמו שציטטנו לשונו לעיל בשאלה ב'. וכמו שבהקדמת לוחותיו הודיע הנברשת שסוף השקיעה בירושלים היא בזמן המג'רב, הגם שהשמש מפסיקה לתת צל 5 דקות קודם לזה<sup>5</sup>.

גם שאלותיו הרביעית והחמישית יסודתם בטעות, שהוא ז"ל חשב שהנץ בעומק המזרח מעל הרי מואב מקביל לשקיעה באופק הים. והיום יודעים אנו ברור שביום השיוויון למשל, הנץ מעל הרי מואב הוא ב-6:00 כמו הנץ במישור, כי כנגד גובה ירושלים יש את גובה הרי מואב הרחוקים

---

5 בכלל ה' שבכללים ללוח שבסוף ספרו נברשת כתב שסוף שקיעת החמה נקראת בלשון ערבי מוגרע"ב, ובאות י' פירט היטב: תדעו אשר עתה בשנת תרנ"ח לפ"ק מחשבים פעה"ק שעה י"ב בערב (הנקרא מוגרע"ב) כן: אם אנו רואים מן העיר לנגדנו על הראש של הר הזיתים, אשר מהבנינים הגבוהים דשם כבר עברה המראה החמה מן הצל לגמרי לערך חמישה דקים, ושני חודשים באמצע החורף ארבעה דקים, אז הוא שעה י"ב על נכון. עכ"ל. זאת אומרת שהשקיעה היא בזמן המוגרע"ב והוא 5 דקות אחר שעובר מראה החמה מהבנינים הגבוהים שעל הר הזיתים במזרח.

שגורמים שלא ישפיע גובה ירושלים להקדים את הנץ, ואותם לא מנכים כי רחוקים הם (וכל זה ע"פ הוראת מהרי"ל דיסקין), והשקיעה במערב היא לכיוון עומק הים בשעה 6:05 (ואת ההסתרים שבינתיים מנכים כי קרובים הם וכדלעיל), כך שאין הקבלה בין שני האופקים, ואין זה נוגע כלל לחשבון החצות שהוא מחושב יחד עם כל שעות הים מההנץ לשקיעה המישוריים, דהיינו מ-6:00 בבוקר עד 6:00 בערב.

גם לפי הודעתו שהרש"ס מקדים את ההנץ 5 דקות כי מנכה את הרי מואב, ואז באמת אורך היום הוא מ-5:55 בבוקר עד 6:05 בערב, עדיין אינו סיבה לאחר את בין השמשות וצאת הכוכבים ב-5 דקות, כי כאמור מחשבים את בין השמשות לשיטת רש"ס מתחילת מהשקיעה המישורית, וכל שעות היום כן, ואין באיחור השקיעה נפ"מ לצאת הכוכבים כמו שהסברנו באריכות לעיל. ומה שחשב שיש לאחר את השקיעה עוד 5 דק' אחר 6:07 בגלל הנץ אינו נכון, כנ"ל.

יא. סוף דבר, לרש"ס היתה שיטה ברורה בעניין השקיעה וצאת הכוכבים כמו שביארנו כאן, שצאת הכוכבים חל ג' רבעי מיל אחר השקיעה המישורית, למרות שכמה דקות אחר השקיעה המישורית נחשב עדיין יום גמור עד השקיעה מההר. ובזה מבוארת שיטתו היטב שעשר דקות אחר שקיעת המג'רב הוי לילה גמור לפי בין השמשות של 17 דקות.

וכן מצאתי בספר תורת רבינו שמואל סלנט ח"א (עמ' קב) שהביא מכתב מהרי"מ ט' שרש"ס "היה מיקל לטבול עשר דקות אחר השקיעה רק במקום הדוחק, שחשב זאת מעין בדיעבד", וזה מתאים לשיטתו כאן לענין ברית, שעשר דקות אחר השקיעה מההר כבר הוי צאה"כ דהגר"א, כיון שמתחיל למנות את ה-17 דקות מזמן השקיעה הנראית, כמו שנהגו כל גדולי הספרדים שציטטנו לעיל למנות מהשקיעה הנראית את בין השמשות, ולמרות שהרש"ס כבר ידע שהשקיעה לדינא היא בזמן המג'רב ממש (דהיינו לדבריו 6:07) כמ"ש שתינוק שנולד עד המג'רב נימול ביום שישי, וכמו שאמר בעל ספר הנברשת<sup>6</sup> לפני רש"ס, ושכבר זה היה ידוע ומפורסם, אלא שעם כל זה לא שינה מהוראת כל הרבנים לפניו להתחיל את זמן בין השמשות

---

6 ז"ל: "בשביל שהשקיעה הלזו אשר אנו רואים ממעל לבתי העיר הגבוהים אינה מן החשבון של השקיעה כלל, כידוע ומפורסם זה שרק ההרים הגבוהים שבמערב העיר והם קרובים אליה על כן הם מכסים את החמה מעינינו קודם הזמן השקיעה האמתית מתחת האופק הרחוק שהוא הים המערבי השייך עוד אל העיר הקדושה ירושלים ת"ו".

7 דקות לפני המגרב<sup>7</sup>, כי כאמור לא ראה בעיה להתחיל את בין השמשות בזמן השקיעה הנראית למרות שהשקיעה האמיתית היא השקיעה מההר כמו שביארנו היטב<sup>8</sup>.

## נספח

מתוך המבוא ללוח "עתים לבניה" לשנת תשנ"ט (עם שינויים קלים)

עד לפני כ-80 שנה (עת הכיבוש הבריטי של א"י, שנת תרע"ז) השעון המקובל היה שעון ארץ ישראל, שהוא שונה מהשעון האירופאי שלנו, כי מניין שעותיו מתחיל מהשקיעה, חצות הלילה בשעה 6, נץ החמה בשעה 12, חצות היום בשעה 6, והשקיעה בשעה 12, ומאחר שהיממה זזה מעט (כשתי דקות כל יום), היו מכוונים כל יום את

---

7 כמ"ש ברב פעלים (ח"ב סי' כ) בשמו: מקדמת דנא שאלתי על מנהג ירושלים וחברון תוב"ב בענין זה מאת ידידינו הרב החסיד מהר"ר אליהו מני נר"ו השוכן שם, והשיב לי בזה"ל: עיין ברכ"י סי' שלא אות וא"ו ומחב"ר שם אות ח, שלפי דבריו נוהגים פה עיה"ק תוב"ב, למרבה שבעה דקים אחר המגרב חושבין אותו לילה ודאי, לפי דמרון ז"ל סי' רסא כתב שיעור בין השמשות שלוש רבעי מיל אחר שקיעת השמש, ושלושה רבעי מיל הם י"ג דקים וחצי. גם ידוע שבעה"ק תוב"ב עשרה דקים קודם המגרב לא תראה השמש, ולפי זה אחר המגרב בשלושה דקים וחצי הוא לילה ודאי. ועוד עיין מחב"ר סי' רס"א אות ז' וסי' תנ"ה אות ב', שכתב דהמגרב הוא חצי בין השמשות, וכפי דעת מרן ז"ל הנז"ל שהוא בין השמשות שלוש רבעי מיל שהם י"ג דקים וחצי, א"כ אחר המגרב בשבעה דקים פחות רביע היא לילה ודאי, ועיין תפארת אדם סי' יא, ועי' לב חיים סי' קלד מה שהאריך בזה. [ושים לב שיש כאן ב' שיטות לתחילת זמן ביה"ש, אם מתחיל 10 דק' לפני המגרב ומסיים 3 דק' אחריו, או שמתחיל 7 דק' לפני המגרב ומסיים 7 דק' אחריו].

8 ואין כוונתי לומר שהרש"ס חישב את בין השמשות מהשקיעה המישורית שלא הייתה מוכרת אז, [מוקדמת כן, מישורית לא], אלא די שלא אז מפסק רבני ירושלים הקדמונים שהמגרב קרא באמצע בין השמשות, אמנם שינה את זמן השקיעה לאחר אותה לזמן קריאת המגרב לפי מה שכבר היה ידוע בזמנו שזו השקיעה האמיתית באופק. הגם שלא שינה את זמן סיום ביה"ש 7 דק' אחר המגרב.

עוד הנני לציין לספר בין השמשות בפ"ח אות א ע"פ הרש"ס להקל במילי דרבנן בשיעור ג' רבעי מיל, וכתב שם באות ג להקל במוצאי תענית להתפלל עשר דקות אחרי השקיעה. ואם הוא מדבר על השקיעה שכבר הנהיג הרימ"ט ב-05:6 אז מדובר בכ-15 דק' אחר השקיעה המישורית, שהוא להגאונים כבר לילה. ויותר מסתבר שכוונת רש"ס ל-10 דק' אחרי המגרב דהיינו 12:10 שהם 6:17, ולא רק להתפלל היקל אלא גם לסיים הצום ולטעום אחר הצום.

ומה שכתב שם עמ' פ"ה שהרש"ס היה מתפלל במוצאי שבת חנוכה 20 דקות אחר השקיעה, והדליק מיד אחר שמונה עשרה, בערך 34 דקות אחר השקיעה. ותימה, דהיינו כמו 39 דקות אחר השקיעה המישורית, שזה איחור והפלגה גדולה, וגם בלוח הרימ"ט עצמו אין בחורף בצאת השבת יותר מ-31 דקות מהשקיעה בגובה שזה כ-36 דקות משקיעת המישור. ודברי רימ"ט אלו צ"ע רב שאפילו היום לא ממתינים 39 דק' אחרי השקיעה, רק 32 ולמרבה 36 דק'.

ולפי זה ביקורתו של הרימ"ט בסוף פרק ז מספרו על דברי הנברשת הנ"ל, וז"ל: ובספר נברשת הביא בשם חותני זקני מו"ר הגאון ר' שמואל סלאנט זצ"ל בענין נולד ביה"ש בשבת דברים לא מחוורים ולא ברורים כלל, ואין לסמוך על שמועות כאלו, עכ"ל, היא לאור קושיות הנברשת שאינם נכונות, ונראה שלא הבין הנברשת את עומק דברי הרש"ס. אבל עצם השמועה ויסוד הדבר שעשר דקות אחר השקיעה כבר הוי צאה"כ להרש"ס, הנה כבר הרימ"ט עצמו כתב כן במכתב הנ"ל לענין טבילה, ובזה דיין הנברשת בדברי הרש"ס. [ואדרבה ביקורתו של רימ"ט כלפי עצמו יש להעירה, כמ"ש בקטע הקודם].

**השעון בשעת השקיעה לשעה 12**, ואת זמן השקיעה ידעו ע"פ הכרזת המכריז בראשי בתי תיפלת הערבים על תיפלת שעת השקיעה, הנקראת מג'רב. וכתבו חלק מהאחרונים שאין זמן הכרזת המג'רב תואם בדיוק לשקיעה המציאותית, והשקיעה מוקדמת ממנה בכמה דקות. ונביא את הדעות בזה בנוגע לירושלים. דעת ר' אליהו מני מחברון (רב פעלים או"ח ח"ב סי' יט) דאין השמש נראית על הארץ (אפילו ממקומות הגבוהים) 10 דקות קודם למג'רב (וציטטנו לשונו בסוף המאמר), וכן דעת הבן איש חי (ש"ר פר' ויקהל), וכן דעת ר' יוסף שווארץ (בספרו דברי יוסף דף נ' ע"ב) וכן דעת הכה"ח (סי' רלג אות ה), ולדעתם אנו נוקטים לדינא שזמן השקיעה מוקדם 10 דקות מהמג'רב דהיינו 10 דקות לפני השעה 12, ודעת הגר"ח (במחזיק ברכה או"ח סי' תנה ס"ב) דהשקיעה מוקדמת למג'רב, אלא שהוא כתב בערך 7 דקות. אמנם דעת מחבר הספר הנברשת (ח"א עמ' נט), וכן כתב הרי"מ טוקצינסקי בספרו בין השמשות (עמ' נב-נה-ס), דהשקיעה האמיתית היא השקיעה באופק הים, והיא בדיוק בעת הכרזת המג'רב, ולמרות שהשמש נעלמת מעינינו חמש דקות לפני כן, אין זה נחשב שקיעה, כי הסתלקות השמש נגרמת ע"י כיסוי ההרים הקרובים באופק המערבי של ירושלים (הר הקסטל, הר איתנים, והרים אחרים הסמוכים לנחל שורק. ואע"פ שידעו מדעת הדברי יוסף נקטו שנשתנה הדבר עם השנים, ראה לקמן).

[וזוהי שלדעת הרי"מ"ט השקיעה הנראית היא 5 דקות קודם המג'רב, ולדעת החיד"א והנברשת היא 7 דקות קודם, ולדעת ר' אליהו מני ור' יוסף שווארץ היא 10 דקות קודם, נראה להסביר בכמה טעמים, א. הערבים המכריזים את המג'רב היו ממתנים כמה רגעים ולא דייקו מספיק, כ"כ הנברשת (ח"ב עמ' מז), וכל אחד מהפוסקים התייחס להכרזה בתקופה אחרת, אבל לפי האמת אין מחלוקת ביניהם. ב. הדבר תלוי בגובה הצופה, והנברשת כותב שמקום המדידה מגובה הר הזיתים (ה-טור, והוא במקום מלון אינטר-קונטיננטל כיום), וכתב שם בהדיא שהאחרים מדדו מגובה שונה וכנ"ל. ג. מגובה אזור רחוב יפו השקיעה מוקדמת מהשקיעה שלנו (הנמצאת בלוח) ב-5 דקות וזה מגיע במשך השנה עד 10 דקות, ואולי כל פוסק הסתמך על תקופה שונה בשנה וקבע אותה לעיקר].

ולכאורה לפי זה יוצא שהשקיעה הנהוגה היום בירושלים היא שקיעה שמאוחרת מדעת החיד"א והכה"ח הנ"ל בין 5 ל-10 דקות. אמנם נראה דגם הם סוברים כזמן השקיעה שלנו, שהרי לא נאמר בדבריהם שאין לנכות הרים קרובים, וכשם שבהנף החמה הדבר ברור שיש לנכות את הר הזיתים הקרוב - ה"נ בהרים המסתירים הקרובים לעיר ממערב, ובפרט מחמת שירושלים גדלה ומהשכונות הגבוהות שבה (כבית וגן וגילה שאינם מוסתרות כ"כ ע"י הרים באופק) נראית השקיעה במשך כחצי שנה בזמן המופיע בלוח המאוחר, וגם בחצי שנה השני נראית השקיעה עד כדקה קודם הזמן המופיע בלוח, וההרים המסתירים קרובים לירושלים, ולכן אפשר שגם הם יודו בזה. ע"כ כתבתי בתשנ"ט.

[נמש"כ שם שמהרי"מ"ט בספרו בין השמשות (עמ' פד) מבואר שדרך אחרת לו בזה, מעיון נוסף כעת איני רואה דרך אחרת, אלא שהקדמונים היו חוששים שבשקיעה הנראית שהיא עשר דקות לפני המג'רב היו סוף שקיעה, ובשלב מאוחר יותר הרש"ס והרי"מ"ט והנברשת ועוד החליטו לאחר את השקיעה עד המג'רב בפרט בגלל שראו שעד 4 דקות לפני המג'רב השמש מאירה חזק על קירות הבניינים שעל הר הזיתים, והם הבינו שיש לחשב שבאופק המערבי אם ננכה ההרים תתאחר השקיעה 5 דקות. ובלוח שערך ר' נתנאל סופר בשנת תרע"ב, שהוא הבסיס ללוח הרי"מ"ט, כבר איחר את השקיעה בירושלים 5 דקות אחר שקיעת המישור].

ונראה להרחיב ולסכם את הענין כך:

א. החכמים הקדמונים, הרב חיד"א ור' אליהו מני ודברי יוסף שווארץ (והעתיקם הכה"ח), נקטו שהמג'רב קורא 7 דקות (או 10 דקות, ראה לעיל את סיבת ההבדל) אחרי השקיעה ההלכתית, והם הכירו רק את סילוק החמה שהוא השקיעה הנראית, ואת המג'רב שהיה קורא אחריה 7 דקות, וסברו שהשקיעה האמיתית היא השקיעה הנראית, שהיא בשעה 6:00, וצאת הכוכבים להגאונים שהוא סיום בין השמשות חל ב-6:13.5 דק, והמג'רב היה קורא באמצע בין השמשות בשעה 6:07 (או ב-6:10).

והנה הם לא הסבירו למה המג'רב מאחר לקרוא באמצע בין השמשות, אמנם אנחנו יודעים שהסיבה שקרא המג'רב בזמן זה היא כי השקיעה מתאחרת באופק המערב לאחר שמנכים את הסתר ההרים, וזמן זה קרוב

לשקיעה מההר הנהוגה כיום שהיא ב-6:05. ובספר הזמנים בהלכה פ"י הביא משו"ת ישמח לבב (גרבה תשי"ב, או"ח סי' י' בהערה ח) שכתב: ואחד מהעיתים אשר שם הוא אלגורו"ב, שפי' מעריב, ומוסיפין על זה כמו ז' מינוטין, ונקרא בלשונם אלתמכ"ן, שר"ל הסרת הספק מן הלב, ואין הוא זמן קריאת אלמג'רב, והוא אחר שקיעת גוף השמש תחת האופק בעיר הזאת אשר הרים סביב לה.

ב. הרימ"ט והנברשת [וכאן מתברר שכך סבר גם לפניו הגאון רש"ס] ידעו סברא זו שהמג'רב זמנו הוא בזמן השקיעה מההר, וידעו כמו שכתבו בספריהם דהשקיעה האמיתית היא השקיעה באופק הים שהיא בדיוק בעת הכרזת המג'רב למרות שהשמש נעלמת מעינינו חמש דקות לפני כן, אבל אז אין זו נחשבת שקיעה כי היא נגרמת ע"י כיסוי ההרים הקרובים באופק המערבי של ירושלים. והרימ"ט כבר דייק את איחור המג'רב שהוא 5 דקות אחר השקיעה הנראית, והמג'רב בדיוק בזמן השקיעה האמיתית מההר, ולפי זה השקיעה הנראית היא ב-5:55 או ב-5:57, והשקיעה מההר היא ב-6:05, ובזמנם 12:00, וזה זמן קריאת המג'רב. [ואין לדקדק חשבון המג'רב על הדקה ממש, כי היה משנה אורחותיו ולא היה מדויק כלל ועיקר כמ"ש הנברשת].

ג. ובדורינו התקבל הדבר ונקבעה השקיעה מההר של 6:05 לעיקרית (בעיקר מפני שבירושלים יש ימים שאינה מוסתרת כמ"ש הרימ"ט בהקדמת לוחותיו, שניתן לראותה במספר ימים בשנה מגג ביהכ"ג זהרי חמה, וכיום ניתן לראותה במשך כחצי שנה מבית וגן ובכל השנה ממושב אורה כי אינה מוסתרת במערב).

והתברר במאמר שהרש"ס כבר ידע שהשקיעה האמיתית היא מאוחרת (אלא שחשב שהיא ב-6:07 בשעונו ולא כמו שאנו יודעים ב-6:05), ובין השמשות מתחיל להיספר משקיעה המוקדמת לה, כמו שחידשו האחרונים שצא"כ הוא ג' רבעי מיל אחר השקיעה המישורית, וא"כ צאה"כ הוא ב-6:13.5 הגם שהשקיעה היא ב-6:05, ובפועל נשאר לבין השמשות רק 8.5 דקות. כאשר הננו מבארים בהרחבה בפנים.

### טבלה לתיאום שעת השקיעה ובין השמשות משעון א"י לשעון שלנו בימי ניסן ותשרי בירושלים

שעון שלנו	שעון א"י	לפני/אחרי שקיעת לוחות י-ם כיום	השימוש בזמן זה
05:27	11:20	38 דק' לפני השקיעה מההר	זמן התקיעה הראשונה לסגור החנויות בע"ש כמבואר בכה"ח, ולפי מנהגנו בשקיעת ההר זמן זה הוא של הצפירה הראשונה כיום כ-40 דק' לפני השקיעה
05:37	11:30	28 דק' לפני השקיעה מההר	זמן התקיעה השניה להדליק נרות שבת כמבואר שם, ולפי מנהגם בשקיעה זה 20 דק' לפני השקיעה
05:54	11:47	11 דק' לפני השקיעה מההר	שקיעה הנראית בימי ניסן ותשרי וקיץ מהעיר העתיקה
05:57	11:50	8 דק' לפני השקיעה מההר	זמן השקיעה היחידית לדינא לדעת הבא"ח ור' יהוסף שוורץ והכה"ח שכתבו שהשקיעה 10 דק' לפני המג'רב, והיא 8 דק' לפני זמן השקיעה הנהוגה כיום, כעין זמן השקיעה הנראית מבוכרים בזמנם, וזמן תחילת בין השמשות לדעתם
05:58	11:51	7 דק' לפני השקיעה מההר	שקיעה הנראית בימי ניסן ותשרי מבוכרים סנהדריה רמות ורמת שלמה
06:00	11:53	זמן השקיעה המישורית	תחילת בין השמשות בלוחות כיום, וחידשנו במאמר הנכחי שכבר הרש"ס סבר כן "מחמת שאז נעלמה מעינינו החמה לגמרי ממעל לכל בתי העיר הגבוהים", אמנם עכ"ז סבר שהנולד עד המג'רב נימול ביום ששי, שהרי העומד על ראש ההרים הגבוהים יראה עוד את החמה עד המג'רב זמן זה הוא השקיעה היחידית לדינא לדעת החיד"א שכתב שהשקיעה 7 דק' לפני המג'רב, והיא 5 דק' לפני זמן השקיעה מההר הנהוגה כיום, וזה זמן השקיעה המישורית, וגם היום זה הנהוג לתחילת בין השמשות
06:02	11:55	3 דק' לפני השקיעה מההר	שקיעה הנראית בימי ניסן ותשרי משכונות הצפון ומרכז העיר
06:03	11:56	4 דק' לפני השקיעה מההר	הנברשת מעיד שעד זמן זה אפשר לראות את השמש מכה בהר הזיתים למזרחה
06:05	11:58	זמן השקיעה מההר, והיא השקיעה הנהוגה	שקיעה הנראית בימי ניסן ותשרי בבית וגן עין כרם גילה ואורה

זמן קריאת המג'רב, והוא המודד בזמן הקדמון לדעת את השקיעה, שהייתה 7 דק' לפניו, ואיחרו הקריאה לזמן הסרת הספק מן הלב הנברשת כותב שברגע זה זמן השקיעה האמיתית שבה שוקעת הנקודה האחרונה של עיגול החמה לתוך הים, ולדברינו יש לדייק זמן זה ולהקדימו 2 דק'	2 דק' אחר השקיעה מההר, זמן קריאת המג'רב	12:00	06:07
זמן צאת הכוכבים לדעת הבא"ח ור"י שורץ והכה"ח 13.5 דק' אחר השקיעה הנראית, והקדימו מהנהוג היום 4 דק', כיון שהחמירו שהשקיעה 10 דק' לפני המג'רב	5 דק' אחר השקיעה מההר	12:03	06:10
ג' רבעי מיל שהם 13.5 דק' אחר השקיעה המישורית, לשיטה שמיל 18 דק' וכ"ד החיד"א במחבר"ר והביאו ברב פעלים וכתבו שהשקיעה באמצע המג'רב	9 דק' אחר השקיעה מההר	12:07	06:14
ג' רבעי מיל שהם 17 דק' אחר השקיעה המישורית, לשיטה שמיל 22.5 דק' לדעת הרש"ס בתרנ"ה הנולד אחר זמן זה שהוא 10 דק' אחר המג'רב נחשב נולד בשבת, כי נולד בצאה"כ דהגר"א, וכן היקל לטבול במקום הדוחק מ12:10	12 דק' אחר השקיעה מההר	12:10	06:17
ג' רבעי מיל שהם 18 דק' אחר השקיעה המישורית, לשיטה שמיל 24 דק'	13 דק' אחר השקיעה מההר	12:11	06:18
זמן צאת הכוכבים הבינוניים בדברי יוסף ואור לציון לערך, ובבא"ח כתב ששליש שעה אחר המג'רב המנהג להוציא שבת בבגדאד וכע"ז דעת הגרע"י לעיקר דין צאת השבת	22 דק' אחר השקיעה מההר	12:20	06:27
לדברי הנברשת הרש"ס בתרס"ב סבר שהנולד עד זמן זה נדחה ליום ראשון מספקות המיילדות וכו' רבים מפוסקי זמנינו סוברים שהנולד עד 25 דק' אחר שקיעת כניסת שבת נימול ליום א'	24 דק' אחר השקיעה מההר	12:22	06:29
זמן צאת השבת 8.5 מעלות, 36 דק' אחר השקיעה המישורית, ומקורו מהחיד"א כמו 2 מיל אחר השקיעה, וכן החמיר אבי הבן איש חי (פרשת ויצא)	31 דק' אחר השקיעה מההר	12:29	06:36